

Üleliiduline

POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

A-17346

34

LOENGUTE SARI
„NÕUKOGUDE VÄLISPOLIITIKA“

N. L. RUBINSTEIN

**NÕUKOGUDE DIPLOMAATIA
VÕITLUSES NSV LIIDU
ISOLEERIMISE VASTU
JA DIPLOMAATILISTE SUHETE
JALULESEADMINE
KAPITALISTLIKE MAADEGA**

(SARJA 3. LOENG)

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“ • TALLINN 1949

A-17346
34

ÜLELIIDULINE
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

LOENGUTE SARI
„NÕUKOGUDE VÄLISPOLIITIKA“

N. L. RUBINSTEIN

NÕUKOGUDE DIPLOMAATIA
VÕITLUSES NSV LIIDU ISOLEERIMISE
VASTU JA DIPLOMAATILISTE SUHETE
JALULESEADMINE KAPITALISTLIKE
MAADEGA

(SARJA 3. LOENG)

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLIAANNE

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“ TALLINN 1949

*Loengutesaalis Moskvas peetud
avaliku loengu stenogramm*

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

8367

ARHIIVKOGU

Aastail 1921—1924 on eriline koht Nõukogude välispoliitika ajaloos. Punaarmee võidud rinnetel, interventide ja valgekaartlaste purustamine otsustasid küsimuse, kas 1917. aasta oktoobris tekkinud ja ühiskondlike suhete kõige eesrindlikumale süsteemile rajatud riik jääb eksisteerima või mitte. Kapitalistlikud riigid püüdsid aga diplomaatilise ja majandusliku surve meetoditega „revideerida“ Nõukogude Venemaa poolt interventide ja valgekaartlaste üle saavutatud võidu tulemusi. Ülemineku-ajajärk sõjalt rahule, blokaadilt kaubandusele, täielikust diplomaatilisest isoleeritusest normaalselele diplomaatilisele suhetele oli murranguliseks ajajärguks noore Nõukogudemaa rahvusvahelises olukorras.

Lääne-Euroopa ja Ameerika ajaloolased ja publitsistid meenutavad seda ajajärku viimasel ajal mitte juhuslikult. Reaktsioonilised, peamiselt ameerika ja inglise autorid („Maailmaajaloo“ koostajad Boak, Preston ja Slosson ning „Uusima ajaloo“ koostajad Hayes ja Parker Thomas Moon) püüavad mitte juhuslikult tõestada, nagu oleks Nõukogude riik aastail 1921—1924 „ülimal määral muutnud vaateid rahvusvahelisele poliitikale“ ja palunud leppimist kapitalistlike riikidega.

Seda reaktsiooniliste propagandistide laimu, kes endid ainult nimetavad ajaloolasteks, dikteerib neile nende püüe anda kahe ühiskondliku süsteemi — kapitalistliku ja sotsialistliku — kooseksisteerimise ajaloolise eponiimi tekkimisele täiesti väär ja ebaõige hinnang, mille eesmärgiks on nõrgendada kapitalistlike riikide poliitika lüüasaamise kui vaieldamatu fakti mõju nende riikide suhetele NSV Liiduga kõnesoleval ajajärgul.

Nõukogude välispoliitika aastail 1921—1924 lähtus nagu alati rahvusvahelise olukorra sügavaimast leninlik-stalinlikust analüüsist. Rääkides Punaarmee võitude tulemustest, märkis V. I. Lenin 1920. aasta lõpul, et „meil on mitte ainult lühike puhkeaeg, — meil on uus ajajärk, kus meie põhiline rahvusvaheline eksisteerimine kapitalistlike riikide võrgus on kätte võidetud“.¹ Samaaegselt rõhutas Lenin, et rahu ei saadud tol ajal pidada kindlustatuks.

Inglismaal ja Prantsusmaal olid parteid ja rühmad, kes võitlesid interventsiooni uuestialustamise eest. Imperialistlike riikide käsutuses

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXV, lk. 485.

olid suured armeed. Üksnes Prantsusmaal seisis kuni 700 000 meest püssi all. Suuri armeesid oli Prantsusmaa vasallriikidel panide Poolal ja Rumeenial. Välismaal leidus veel kuni 2 000 000 valgekaartlast, sealhulgas tõhusaid väekoondisi, mis olid Entente'i teenistuses ning asusid peamiselt Poolas ja Balkanil.

Meeles pidades Lenini hoiatust, et kapitalistid haaravad kinni igasugusest võimalusest sõja uuestialustamiseks, oli vajalik uutes tingimustes jätkata aktiivset võitlust rahu eest, mida alustati leninliku rahudekreediga 26. oktoobrist 1917.

Need ülesanded määrasidki kindlaks Nõukogude välispoliitika suuna, nagu see kajastub V. I. Lenini ja J. V. Stalini arvukais kõnedes, aruandeis, artiklreis, juhendreis ja märkuisis. Oli tarvis, et Nõukogude välispoliitika oleks aktiivne. Asuda äraootaval seisukohal ja orienteeruda passiivse kaitse järgi, — see tähendas suurendada uue interventsiooni ohtu, kergendada kodanluse sõjakatel parteidel uue interventsiooni ettevalmistamist ja nõrgestada noort Nõukogude vabariiki. Lenin ja Stalin nõudsid, et meie diplomaatia väsimatult avastaks vaenlaste salasepitsusi ja neid ennetaks, et ta avastaks nõrgad kohad vaenlase leeris ning suurendaks Nõukogude riigi sõprade arvu, et ta ei kaotaks minutitki, ei jätaks kasutamata ainustki võimalust rahu kättevõitmiseks ja kindlustamiseks ning kapitalistlikest riikidest ümbritsetud Nõukogudemaa rahvusvahelise seisundi tugevdamiseks.

Rahu eest peetava võitluse keskpunktiks noil aastail oli võitlus normaalsete kaubandussuhete jaluleseadmiseks kapitalistlike riikidega. Kaubandussuhete normaalseks muutumisele pidi paratamatult järgnema diplomaatiliste suhete jaluleseadmine.

Aktiivne Nõukogude välispoliitika pidi rahu huvides ära kasutama kapitalistlike riikide vahelisi põhilisi vastuolusid. Suhetes kapitalistlike riikidega, kelle agressiivsed ja reaktsioonilised ringkonnad hellitasid lootust interventsiooni uuestialustamiseks, tuli Nõukogude valitsusel olla ülimal määral valvas ja ettevaatlik.

Nõukogude välispoliitika edusammud 1921. aasta esimesel poolel

Lenini ja Stalini poolt kättenäidatud teel saavutas Nõukogude välispoliitika juba 1921. aasta esimestel kuudel — varsti pärast seda, kui meie väed olid purustanud Wrangeli ja puhastanud Krimmi — erakordselt suurt edu. Nõukogude valitsuse algatusel alustati Inglismaaga uuesti läbirääkimisi, mis omal ajal oli nurja aetud ning mida Inglise valitsus oli kümme kuud saboteerinud, lootes panide Poola ja Wrangeli poolt alustatud nõukogudevastase sõja edule. 1921. aasta algul püüdsid inglise reaktsionäärid nagu 1920. aastalgi nurja ajada kaubandus-

suhted Nõukogude Venemaaga. Nõukogudevastase kampaania eesotsas seisis Winston Churchill, kes arvukais öelais artikleis kutsus üles mitte sõlmima kokkulepet bolševikega. Mitte asjata nimetas Lenin teda „suurimaks Nõukogude Venemaa vihavaenlaseks“. Reaktsiooniline ajakirjandus levitas kõige metsikumaid ja fantastilisemaid väljamõeldisi olukorrast Nõukogude Venemaal, ennustades Nõukogude riigi peatset hukku. Kuid objektiivsed faktid olid tugevamad Churchillist ja ta mõttekaaslastest — inglise vanameelseist.

Inglismaad kihutas Nõukogude Venemaaga kokkulepet taotlema sõjajärgne raske majanduskriis, mille tagajärjel seal oli 1921. aasta algul 2 300 000 töötut. Kaubandussuhete jaluleseadmine Nõukogude Venemaaga avas perspektiivid kaupade turustamiseks, kaubanduse arendamiseks ja tööpuuduse mõnevõrra vähenemiseks. Kuivõrd see kaubandus omas tähtsust Inglise majandusele, oli Inglise peaminister Lloyd George sunnitud arvestama Nõukogude Venemaad. Tark ja kaval poliitikategelane Lloyd George oli samasugune Nõukogude Venemaa vihkaja nagu Churchill. Kuid ta maskeeris osavasti seda vihkamist rahujutlustaja fraasidega ja ilmutas märksa suuremat painduvust: kui selgus, et Nõukogude Venemaaga ei saa sõidida, oli ta valmis hakkama temaga kauplema. Lloyd George'i mõjutasid need töösturid, kes olid eriti huvitatud kaupade turustamisest kriisitingimustes. Inglismaa töölisklass nõudis tungivalt kokkuleppe sõlmimist Nõukogude Venemaaga.

Nõukogude valitsus tegi läbirääkimiste kestes tõsiseid järeleandmisi, andis aga ühtlasi vastulöögi inglise imperialistidele, kes nõudsid Lloyd George'i valitsuse poolt esitatud tingimuste vaieldamatut vastuvõtmist. „Venemaa valitsus on vene töötava talurahva ja töölisklassi esindaja,“ öeldi ühes Inglismaale adresseeritud Nõukogude noodis. „Ta esindab sõltumatut ning suveräänset rahvast ja ei ole kohustatud aktsepteerima ... läbiarutamatu ja vastuvaidlematu Inglise valitsuse arvamusi küsimustes, mida arutavad mõlemad pooled.“

Lloyd George'i valitsusel tuli oma esialgseist nõudmistest loobuda. Mõjuvaks teguriks oli veel teine asjaolu: City ringkondades sai teatavaks, et Nõukogude valitsus, kes ei olnud nõus läbirääkimiste venitamisega, oli ühe osa oma tellimustest veduritele ja masinatele andnud Rootsi ja teiste riikide tehastele. See erutas inglise tööstureid. Nad nõudsid Lloyd George'ilt, et ta kokkuleppe sõlmimist enam ei venitaks. 16. märtsil 1921 kirjutati alla Inglismaa ja Nõukogude Venemaa vahelisele poolkaubandusliku ning poolpoliitilise iseloomuga kokkuleppele.

Venemaa ja Suur-Britannia vahel taastati kaubandussuhted ja nähti ette ametlike agentide vahetamine, kes pidid omama suurema osa diplomaatiliste esindajate õigustest. Kokkulepe tagas Venemaalt Inglismaale väljaveetavate või Inglismaalt ostetavate väärtuste ja varanduste puutumatuse. Pretensioonide rahuldamise puutuvate küsimuste

lahendamine lükati edasi kuni formaalse üldrahulepingu sõlmimiseni. Kokkuleppe vajadust põhjendades ütles Lloyd George parlamendis, et ennustused Nõukogude valitsuse kiirest krahhist ei osutunud õigeks ja seetõttu oli tarvis temaga kokku leppida.

Kokkulepe Inglismaaga oli Nõukogude välispoliitika suureks edusammuks. Ainult neli kuud pärast Wrangeli purustamist sõlmis Nõukogude riik vastastikkusel rajaneva lepingu suurima kapitalistliku riigiga, kes oli aktiivselt osa võtnud interventsioonist. Tänu sellele lepingule, ütles Lenin, „raiusime me väikese aknakese“.¹

Inglise-Nõukogude lepingu rahvusvaheline tähtsus oli, nagu seda ette nägi Lenin, erakordselt suur. Saksa valitsus, kes varem oli teostanud Nõukogudemaaga suhtes provokatsioonilist poliitikat, sõlmis 6. mail 1921 Inglise-Nõukogude lepingule analoogilise kaubanduskokkuleppe meie valitsusega. Ka Itaalia valitsus alustas läbirääkimisi kokkuleppe sõlmimiseks. Sellele eeskujule järgnes Norra valitsus. Prantsuse valitsus oli kõige otsustavamalt Nõukogude Venemaaga kokkuleppe sõlmimise vastu. Prantsuse imperialistid tungisid Lloyd George'ile selle eest kallale, et ta oli laskunud kompromissini bolševikega. Prantsuse valitsus nõudis niinimetatud „tagatisi“, või teisiti öeldes: ta taotles Nõukogude valitsuse kapituleerumist — eranditult kõigi tsaarivalitsuse ja Ajutise Valitsuse võlgade tasumist ja välismaa kapitalistide omandi tagasiandmist, mis Oktoobrirevolutsiooni tulemusena oli konfiskeeritud ja natsionaliseeritud. Kuid prantsuse kodanluse mõningad ringkonnad, kes kartsid mitte pääseda vene turule, tegid ettepaneku järgneda Inglismaa eeskujule.

Ameerika Ühendriikide kapitalistid muutusid rahutuks, sest nad kartsid, et Inglismaa koondab oma kätte kogu kaubanduse Nõukogude Venemaaga. Sellepärast ründas ameerika reaktiooniline ajakirjandus Lloyd George'i ja kirjutas, et tema kokkulepe Nõukogude valitsusega on „kuldkangike dünamiidist sisuga“.

Inglise-Nõukogude, Nõukogude-Saksa ja teiste kokkulepete tulemusena hakkasid Nõukogude Venemaa kaubandussidemed välismaaga laienema ja tugevnema, ehkki aeglaselt ja vaevaliselt. Kaug-Idas, kus peremehetsesid jaapani intervendid, suutis Nõukogude diplomaatia saavutada Jaapani positsiooni teatava nõrgenemise, toetudes Jaapani ja Ameerika Ühendriikide vahelistele vastuoludele.

Euroopa riikidega sõlmitud kokkulepete kõrval oli erakordselt suur tähtsus Nõukogude valitsuse kokkulepetel Lähis- ja Kesk-Ida riikidega — Türgiga, Pärsiaga ja Afganistaniga.

Välismaise sõjalise interventsiooni purustamine ja nõukogude võimu kehtestamine Gruusias, Aserbaidžanis ja Armeenias avasid Nõuko-

¹ Lenini teoste kogumik, kd. XX, lk. 179.

gude Venemaale võimaluse sõlmida kindlaid sidemeid ja tugevdada sõprust Ida rahvastega ning rakendada koloniaalsete ja poolkoloniaalsete maade suhtes Nõukogude välispoliitika põhimõtteid, mida Lenin ja Stalin olid püstitanud juba aastail 1917—1918.

Leping Pärsiaga nägi ette, et Nõukogude Venemaa loobub lõplikult tsaarivalitsuse imperialistlikust poliitikast Pärsia suhtes. Kõik Pärsiat orjastavad lepingud ja kokkulepped, mida oli sõlminud tsaarivalitsus, tühistati. Nõukogude Venemaa andis Pärsiale üle suured varad ja ehitused, mis kuulusid Venemaale, kuid asusid Pärsia territooriumil.

Suur tähtsus oli lepingu 6. artiklil, millele vastavalt sel juhul, kui mingi välisriik üritab relvastatud vahelesegamist, eesmärgiga teostada Pärsia territooriumil anastuspoliitikat või muuta Pärsia sõjalise väljastumise baasiks Nõukogude Venemaa vastu, sai Nõukogude valitsus õiguse (kui Pärsia valitsus ei ole ise võimeline ohtu vältima) viia oma väed enesekaitse otstarbel niikauaks Pärsiasse kui oht on kõrvaldatud.

Teise Maailmasõja algul ei lasknud Nõukogude valitsus teatavasti lepingu selle punkti põhjal Iraani muutuda hitlerlaste baasiks. Kui oht oli möödunud, viidi nõukogude väed täpses kooskõlas lepinguga Iraanist välja, hoolimata inglise-ameerika imperialistliku reaktsiooni kõigest provokatsioonidest.

Moskva leping avaldas Pärsias vapustavat mõju. Esmakordselt kogu Pärsia ajaloos sõlmis suurriik imperialistide poolt rõhutatud idarahvaga täielikul võrdõiguslikkusele rajaneva lepingu. Pärsia rahva rahvuslikku iseteadvust tõstnud leping vihastas muidugi Pärsias peremeest mänginud inglise imperialiste, kes püüdsid lepingut nurja ajada. Inglise välisminister lord Curzon, kui ta sai teada Moskva lepingu sõlmimisest, „kiristas raevust hambaid“, nagu väljendas tema eluloo kirjutaja. Kui lugeda stenograafilist aruannet ülemkoja istungist, kus arutati Pärsias toimunud sündmusi, jääb mulje, nagu oleks see aruanne matusetalituse kohta. Valades pisaraid selle üle, et Moskva leping õõnestab briti imperialismi ülevõimu Pärsias, ütles Curzon ühele küsimusele vastates: „Kui suursugune lord küsib, kuidas ma hindan olukorda Pärsias, siis pean tunnistama, et ma sellele vaatan pettumustundega, peaaegu meeletult.“ Nii oli lugu ka Nõukogude-Afganistani lepinguga, millele allakirjutamisega osutas Nõukogude Venemaa afganistani rahvale, kes oli oma sõltumatuse eest võidelnud inglise imperialistide vastu, määratu suurt moraalselt ning poliitilist toetust.

1921. aasta talvel toimusid läbirääkimised Moskvast lepingu kohta Türgiga. Lenin ja Stalin jälgisid isiklikult kogu läbirääkimiste käiku. 16. märtsil 1921, samal päeval, kui sõlmiti Inglise-Nõukogude kaubanduskokkulepe, kirjutati alla ka Nõukogude-Türgi sõprus- ja vendluslepingule.

Nõukogude Venemaa kuulutas tühistatuks kõik orjastavad lepingud,

mis olid sõlmitud tsaarivalitsuse poolt või tema osavõtul Türgiga. Nõukogude valitsus teatas, et ta tühistab kapitulatsioonirežiimi, millest oli osa võtnud tsaari-Venemaa. Esmakordselt võeti sellesse lepingusse küsimus selle kohta, et Mustale merele sissepääsu ja sealt väljapääsu võimaldavad väinad peavad seisma mitte imperialistlike riikide, vaid Musta mere rannikul asetsevate riikide korralduses, kes on otseselt huvitatud rahust ja õiglasest korrast nii väinades kui ka Mustal merel.

Nõukogude Venemaa osutas suurt abi kemalistlikele Türgile, kes võitles välismaiste imperialistide vastu rahvusliku sõltumatuse eest. See Nõukogude valitsuse abi tugevdas rahvusliku Türgi positsioone ja etendas tähtsat osa võidu saavutamisel sõjas imperialistide vastu.

Nõukogude Venemaa poolt osutatava abi tähtsusest olid Türgi rahvahulgad täiesti teadlikud. „Nüüd on venelased meie sõbrad. Ilma teieta oleksime juba ammu hukkunud,“ ütles üks türki sõdur seltsimees Frunzele, kes 1921. aastal juhtis erimissiooni Türgis.

Kuid Kemal valitsus asus Nõukogude Venemaa suhtes kahepaiksele positsioonile. Sõnadega kinnitas ta Nõukogude valitsusele oma siirast sõprust ja ustavust. Türgi delegatsiooni juht Moskvas Jussuf Kemal bei kutsus „türklase siirusega“ üles uskuma Türgi ausaisse kavatsustesse. Kuid samal ajal leppis kemalistlik valitsus salaja kokku briti imperialistidega relvastatud väljaastumise kohta Nõukogude riigi vastu, mille eesmärgiks oli vallutada Nõukogude Taga-Kaukaasia. Teisel päeval pärast sõprus- ja vendluslepingu sõlmimist Moskvas tungisid türki väed Gruusia territooriumile ja isegi vallutasid üheks päevaks Batumi, ehkki Nõukogude-Türgi lepingu järgi peeti Batumi vaieldamatult Gruusia linnaks. Kemalstliku valitsuse „siirusest“ andsid tunnistust tema teod. Ta kahepaikne poliitika oli seletatav kemalistliku „kärbitud“ revolutsiooni iseloomuga. Võimulolnud türki kodanluse ladvik arvestas seda, et tema seisukoht Nõukogude Venemaa suhtes annab Türgile võimaluse saavutada välismaistelt imperialistidelt järeleandmisi.

Nõukogude valitsuse poolt Pärsia, Afganistani ja Türgiga sõlmitud lepinguil oli määratu suur tähtsus. Esmakordselt ajaloos suhtus suurriik, Nõukogude Venemaa, Ida poolkoloniaalsetesse riikidesse kui endaga võrdseisse. Esmakordselt ajaloos loobus Nõukogude Venemaa kapitulatsioonirežiimist ja Idamaade suveräänsuse alandavast rikkumisest ning näitas esmakordselt kogu Idale oma kavatsuste tõelist siirust, oma poliitika omakasupüüdmatus vastukaaluks imperialistide koloniseerimispoliitikale.

Seltsimees Stalin kirjutab, et suhete põhjalik paranemine Ida maade ja Venemaa vahel „on f a k t, mille vastu ei julge praegu vaielda isegi seesugune vahva poliitikamees nagu lord Curzon“.¹

¹ J. Stalin, Marksism ja rahvus- ning koloniaalküsimus. RK „Poliitiline Kirjan-
dus“, Tallinn 1946, lk.133.

Nõukogude valitsus oli rahuaaja esimese poole aasta lõpuks saavutanud tähtsat ja tunduvat edu rahupoliitika alal. Lenini ja Stalini poolt juhitud Nõukogude diplomaatia näitas, et ta tuleb oskuslikult toime oma ülesannetega. „Me oleme tänini sõlminud mitu lepingut, mille juures valitsusvõim Prantsusmaal ja Inglismaal kasutas esmaklassiliste kodanlike diplomaatide teeneid ja . . . neis tingimustes ei ole meid veel kordagi saadud petta . . .“¹, ütles V. I. Lenin.

Nõukogude valitsuse visa taotlus seada sisse kindlad rahuaegsed suhted kõigi maadega oli Euroopa ja kogu maailma lepitamise tähtsaimaks teguriks.

Kaubanduslikud sidemed välismaaga laienesid ja tugevnesid, ehkki aeglaselt ja vaevaliselt. Edukalt arenesid läbirääkimised kontsessioonide andmise kohta.

Kuid 1921. aasta juulis muutus Nõukogude riigi rahvusvaheline olukord.

Vastulöök kapitalistlike riikide pealetungile seoses näljaga Volgamaal

1921. aasta suvel tabas Nõukogude Venemaad raske õnnetus: viljakaldus ja nälg Volgamaal. Nälg oli sõja ja interventsiooni otseseks tulemuseks. Interventide ja nende palgaliste — valgekaartlaste sõjaline tegevus Nõukogude riigi territooriumil põhjustas laose ja ikalduse.

Nõukogude valitsus rakendas kõige energilisemalt abinõusid selleks, et lühima ajaga likvideerida ikalduse tagajärjed. Sisemaal teostati toiduainete ressursside mobilisatsioon. Koos sellega kandis Nõukogude valitsus hoolt vilja hankimise eest välismaalt. Lenin pöördus üleskutsega abi saamiseks rahvusvahelise tööliklassi poole. Nõukogude valitsus saatis ka erilise kirja Euroopa maade ja Ameerika Ühendriikide valitsustele, väljendades veendumust, et nad ei tee takistusi vilja ostmisel välismaalt ja selle kohaletoimetamisel Nõukogude Venemaale. Läänes arenes töörahva massiline solidaarsusliikumine Nõukogude Venemaaga, mis kujunes nälgijate abistamise rahvusvahelise töölisabi organisatsiooniks.

Mis puutub imperialistlike riikide valitsevaise klassidesse, siis olid ikaldus ja nälg Volgamaal neile signaaliks uue pealetungi alustamiseks meie vabariigile. Läks hoogu alatu vale- ja laimukampaania Nõukogude riigi vastu. Selle kampaania ülesandeks oli diskrediteerida nõukogude süsteemi ning Lääne rahvahulkade silmis õigustada uut majanduslikku blokaadi, vajaduse korral aga ka uut interventsiooni. Nii kandiski prantsuse ajalehe „Temps“ üks artikkel nimetust „Rehabiliteeritud kapitalism“. Selles artiklis väideti, et nälg Volgamaal tõestas nõukogude süsteemi alusetust ning et kapitalistlik kord on ainuvõimalik kord maa peal.

¹ Lenini teoste kogumik, kd. XX, lk. 182.

Koos marureaktsionääridega levitasid seda laimu ka reformistlikud juhid Kautsky, Friedrich Adler ja teised.

Kapitalistlikud riigid tahtsid nälgja Volgamaile kasutada selleks, et teha lõpp Nõukogude Venemaale, kuid nende taktika ei olnud ühtne. Ameerika imperialistid püüdsid Nõukogude Venemaal kanda kinnitada abi organiseerimise lipu all. Selle ülesande teostamine pandi Herbert Hooverile, vabariikliku partei silmapaistvale tegelasele ja suurkapitalistile, kes oli tihedais sidemeis vene töösturite ja finantsistidega tsaariajal, olles Vene-Aasia Panga direktor ja naftatööstuste omanik. Juba 1919. aastal oli Hoover kasutanud nälgja relvana võitluses Nõukogude riigi vastu, organiseerides toitusinterventsiooni, varustades Koltšakit, Denikinit jms.

1921. aasta sügisel tegi Hoover Nõukogude valitsusele ettepaneku saata Ameerika Ühendriikidest teatava hulga toiduaineid sel tingimusel, et kogu toiduainete jaotamine kohtadel antaks üle erilistele komiteedele, kus ei oleks nõukogude võimu esindajaid.

Selle „kondenseeritud piima“ diplomaatia eesmärk oli selge. Ameerika Ühendriikide valitsus tahtis Nõukogude Venemaal luua laiahaardelise organisatsiooni, mida saaks vastu seada Nõukogude valitsusele. Ameerika imperialistid tahtsid „abistamise“ komiteesid moodustada kontrerevolutsioonilistest nõukogudevastastest elementidest, saata Nõukogude Venemaale terve armee spioone ja luurajaid ning luua Nõukogude territooriumil oma baasid. Seltsimees Stalin hoiatas, et need „abistavad“ organisatsioonid on ühtlasi maailmakodanluse parimad luurajad.

Hoover ja tema poolt juhitud ameerika abistamisorganisatsioon „ARA“ püüdis samuti teha ameerika kapitalistidele kasulikku äri. Asi seisis selles, et 1921. aastal oli Ameerika Ühendriikides vilja ülejääk, mida põletati vedurite küttekoldeis ja mida lasti mädaneda ladudes. Lõunariikide farmerid, kes olid enamikus demokraatliku partei poolehoidjad, laostusid madalate viljahindade tõttu. Väljavaade teatava viljakoguse turustamiseks heategevuse lipu all võis parandada olukorda viljaturul ja kindlustada valitsuse ning vabariikliku partei positsiooni.

Nõukogude valitsus teadis, mis peitub Hooveri ettepaneku taga, kuid ta pidas vajalikuks teha kõik, et saada välismaalt kas või väikeselgi hulgal toiduaineid.

Augustis 1921 algasid Riias läbirääkimised Nõukogude valitsuse esindajate ja Hooveri esindaja, „ARA“ direktori Euroopas Browni vahel. Hooveri direktiivi kohaselt nõudis Brown toiduainete jaotamise komiteede loomist, kus ei oleks nõukogude esindajaid. Nõukogude valitsus ei nõustunud sellega. Kunagi läbirääkimiste ajal ütles Brown ärritatult: „Las venelased mäletavad, et „ARA“ kavatseb hankida toiduaineid“, mille peale talle vastati: „Toiduained võivad olla relvadeks“.

Lõppude lõpuks jäi võitjaks Nõukogude valitsuse kindel seisukoht ja Hoover pidi järele andma. Kokkulepe sõlmiti tingimustel, mis kindlustasid nõukogude organite esinduse „ARA“ poolt sisseveetavate toiduainete jaotamise kohalikes komiteedes. Ehkki Nõukogude valitsus oli teinud teatavaid järeleandmisi, kindlustas ta nõukogude rahvast ikkagi Hooveri ja ta agentide salakuulamise eest.

Inglise ja prantsuse imperialistid valisid teise tee, kuidas kasutada nälgja Volgamaal võitluseks Nõukogude valitsuse vastu. Liitlaste Kõrgem Nõukogu määras erilise rahvusvahelise komisjoni nälgijate „abistamise võimaluste uurimiseks“.

Selle komisjoni etteotsa pandi endine Prantsuse suursaadik Venemaal Noulens — reaktsiooniline diplomaat, kes 1918. aastal oli finantseerinud nõukogudevastaseid vandenõusid ja oli olnud interventsiooni üheks organiseerijaks. Komisjoni koosseisu kuulusid isikud, keda tunti oma nõukogudevastase meelsuse poolest, nagu näiteks Moskva suure siidikudumisivabriku (praegune „Krasnaja Roza“ vabrik) endine omanik suurkapitalist Giraud. Noulensi komisjon saatis Nõukogude valitsusele raadiogrammi, et ta soovib saata Nõukogude Venemaale 30 eksperti, kes hakkavad tegelema toiduainetevarude suuruse ja asukoha, maa- ja veetranspordi üldolukorra ning teiste küsimuste uurimisega, millel ei olnud midagi ühist Nõukogude Venemaa abistamisega toiduainete näol. Nälgijate abistamist ei mainitud üldse. Samal ajal üritasid Inglismaa ja Prantsusmaa sidemete loomist nõukogudevastaste tegelastega Venemaal, kes olid pugenud „Ülevenemaalise nälgijate abistamiskomitee“ juhtkonda. Neid elemente abistamiskomitees toetasid ka saksa fašistid eesotsas Rosenbergiga.

Nõukogude valitsus andis otsustava vastulöögi katseile uurida tema ressursse uue blokaadi ja interventsiooni ettevalmistamise eesmärgil. Nõukogude noodis öeldi: „Juba komisjoni esimehe Noulensi nimi kutsus kogu Venemaal, töötava elanikkonna kõige laiemate kihtide hulgas esile pahameeletormi. Venemaa töötajad ei ole unustanud selle inimese nime, kes oli nende üks kõige õelam ja salakavalam vaenlane võitluses elu ja surma peale, mida nad pidasid kontrevolutsiooni ja välismaise vahelesegamise vastu . . .“ Edasi öeldi noodis: „Venemaa töörahva nälg ja kannatused olid sellele komisjonile ettekäändeks, et teada saada, millised jõud ja vahendid on Nõukogude valitsuse käsutuses.“ Nõukogude valitsus teatas, et ta tuleb vastu asjalikele abistamiskatsetele, kuid et ta Noulensi komisjoni ettepanekuis näeb ainult ennekuulmatut mõnitamist miljonite surijate ja nälgijate üle.

1921. aasta septembris oli nälgijate abistamise küsimus Rahvasteliidus päevakorras. Rahvasteliit oli sunnitud selle küsimuse arutusele võtma, et end kasvanud massilise abistamisliikumise ees mitte diskrediteerida. Kuid Rahvasteliidu juhtide peaülesandeks oli Nõukogude Venemaa nälg-

gijate abistamisel imperialistlike valitsuste poolt rakendatavale sabotaazile kaasa aidata.

Rahvasteliidu istungeist osavõtjate sõnavõttud olid täis elajalikkude klassivaenu vene rahva vastu ja täis kahjurõõmu meie maa töörahvast tabanud õnnetuse üle.

Itaalia esindaja Bonomi ütles, et kõige tähtsam on see, et nälg võib diskrediteerida nõukogude süsteemi. Endine Serbia suursaadik tsaarivenemaal Spaljajković tegi ettepaneku keelduda krediitide andmisest Nõukogude valitsusele ja nõudis Nõukogude Venemaale volinike saatmist, kellel oleks isiklik žandarmeeria. Ta projekteeris koloniaalrežiimi kehtestamist Venemaal. „Olukord on selline, et bolševikud peavad järele andma igas suhtes,“ teatas Spaljajković küüniliselt. „Seetõttu tuleb jääda nende tagatiste nõudmise juurde: me saame need täielikult.“

Inglise delegaat Fisher ütles, et ta kõneleb „kõige tundelisema valitsuse kõige tundelisema liikmena“ ja arvab, et Spaljajkovići kõne on „siiras ja paeluv kõne“. Kuid Fisher palus siiski, et Spaljajković võtaks tagasi oma resolutsiooni projekti, sest see võib tekitada halba muljet.

Ainsaks inimeseks, kes Rahvasteliidus pooldas Nõukogude Venemaa viivitatamatut abistamist toiduainetega ja sel eesmärgil Nõukogude valitsusele krediitide andmist, oli tuntud norra polaarmaade uurija Fridtjof Nansen. Rääkides näljast Venemaal, kutsus Nansen Rahvasteliitu mitte silmakirjatsema. „Valitsused . . . ei suuda leida küllaldaselt raha, sellist summat, mis moodustab ligikaudu poole sõjalaeva ehituskuludest, et võidelda nälja vastu Venemaal“, rääkis Nansen. „Kui nad ohverdaksid ainult poole pataljoni ülalpidamiskulud, leiduks neil raha . . . Kuid nad ei suuda seda teha. Las nad ometi ütlevad seda avalikult.“ Nii rääkis aus patsifist Nansen, väljendades väikeste maade ja elanikkonna laiade ringkondade meelsust, kes ei tahtnud uut sõda, blokaadi ega nõukogudevastast interventsiooni. Kuid Nansen oleks võinud sama edukalt pöörduda selle Genfi lossi külmade müüride poole, kus toimusid Rahvasteliidu istungid.

Komisjoni esimehe šveitslase Motte ettepanekul lükkas Rahvasteliit otsustavalt tagasi kõik Nanseni nõudmised, keeldus esitamast valitsustele küsimuse krediitide võimaldamisest Nõukogude Venemaale ja soovitas piirduda ainult eraviisilise heategevusega.

Selgitades olukorda meie maa töötajatele, kirjutas Lenin ühes läkituses: „Asi on selge . . . Kapitalistide klass on alati kasutanud tööinimese nälga, et . . . hävitada meie verega kättevõidetud vabadus, jäädavalt kiskuda võim tööliste ja talupoegade käest.“¹

Häbimärgistades ning paljastades Rahvasteliidu silmakirjalikkust, hindas Nõukogude valitsus väärilt Fridtjof Nanseni õilsaid jõupingu-

¹ Lenini teoste kogumik, kd. XXXIV, lk. 425.

tusi. Moskva Nõukogu valis Nanseni oma liikmeks. Ülevenemaaline nõukogude IX kongress kirjutas isiklikult Nanseni saadetud kirjas: „Ülevenemaaline nõukogude IX kongress, olles tutvunud Teie õilsate jõupingutustega päästa Volgamaade hukkuvaid talupoegi, avaldab Teile miljonite VNFSV töötavate elanikkude nimel suurimat lugu- pidamist.

Vene rahvas säilitab oma mälestuses suure õpetlase, uurija ja kodaniku F. Nanseni nime, kes kangelaslikult murdis teed läbi Põhja kalgistunud jääväljade, kuid oli jõuetu ületama kapitalistlike maade valitsevate klasside piiratud julmust, omakasupüüdlikkust ja südametust.“

Oktoobris kutsusid kapitalistlikud riigid Brüsselis kokku erikonverentsi, mis näiliselt pidi arutama nälgijate abistamise küsimust. Tegelikult ka see konverents ei mõelnudki abistamisele, esitas aga seevastu Nõukogude Venemaale ultimaatum. Kapitalistlike riikide valitsused nõustusid kõnelema krediitidest ainult sel tingimusel, et tasutakse täielikult tsaarivalitsuse ja Ajutise Valitsuse võlad, tühistatakse väliskaubanduse monopol, tagastatakse välismaistele kapitalistidele Nõukogude valitsuse poolt konfiskeeritud ja natsionaliseeritud varad, s. o. Nõukogude Venemaa täieliku kapitulatsiooni tingimusel.

Imperialistid ei piirdunud Brüsselis vastuvõetud resolutsioonidega. Nad katsusid neid otsuseid „täiendada“ sõjaliste abinõudega. Prantsusmaa tegi panide Poolale ja Rumeeniale ettepaneku esitada Nõukogude Venemaale ultimaatum ning Poola valitsus täitiski oma Pariisi pemeeste käsu. Poolast saadeti Nõukogude territooriumile valgekaartlaste relvastatud jõugud. Inglise välisminister lord Curzon kirjutas Prantsuse peaministrile Briandile: „On olemas täielik võimalus teha uusi ühiseid jõupingutusi Nõukogude valitsuse kukutamiseks.“ Curzon saatis Nõukogude valitsusele noodi, millel oli sisuliselt ultimatiivne ja provokatsiooniline iseloom. Valgesoomlaste jõugud tungisid soome ohvitseride juhatusel Karjalasse. Reaktsiooni üks peamehi Saksamaal, endine saksa kindralstaabi ülem Ludendorff esines erilise plaaniga saksa armee loomiseks, kes pidi jääma liitlaste ülalpidamisele ja asuma sõjakäigule Nõukogude Venemaa vastu. Ludendorffi plaani kiitsid heaks kogu saksa reaktsioon ja esmajoones fašistid. Valgejaapanlaste jõugud alustasid uut pealetungi Nõukogude territooriumile Kaug-Idas.

Juhindudes Lenini ja Stalini näpunäiteist, läks Nõukogude valitsusel korda neis rasketes ja komplitseeritud tingimustes purustada kõik imperialistide vaenulikud salakavatsused. Ta tegi läbirääkimistel Hooveriga mõningaid järeleandmisi, kuid lükkas tagasi Ameerika Ühendriikide nõudlused. Kõkkuleppele Hooveriga seati vastu kokkulepe Nanseni. Nansenilt ja tema organisatsioonilt saadud toiduaineid jaotasid ainult nõukogude organid.

Nõukogude valitsus osutas vastupanu Poola ultimaatumile, ja panide

Poola oli sellest sunnitud tegelikult loobuma. Punaarmee purustas valgete jõugud, kes olid tunginud meie piiridesse edelast, läänest ja põhjast.

Taotledes ühtse nõukogudevastase rinde loomise vältimist ja interventsioonihimulistelt elementidelt relva äravõtmist saatis Nõukogude valitsus 28. oktoobril 1921 Inglismaale, Prantsusmaale, Ameerika Ühendriikidele, Itaaliale ja Jaapanile noodid, milles ta väljendas nõusolekut teha järeleandmisi võlgade küsimuses, sel tingimusel, et tehakse soodustusi võlgade tasumisel, et Nõukogude valitsust tunnustatakse de jure ning et temaga sõlmitakse lõplik rahu. Nõukogude Venemaa vastu esitatavate kapitalistide pretensioonide läbivaatamiseks ja interventsiooniga põhjustatud kahjude hüvitamiseks esitatavate Nõukogude vastupretensioonide läbivaatamiseks tegi Nõukogude valitsus ettepaneku kutsuda kokku rahvusvaheline konverents.

Nõukogude 28. oktoobri noodil oli määratu suur tähtsus. Selleks ajaks selgus, et imperialistide kavatsused likvideerida nõukogude võimu Volgamaadel valitseva nälja ärakasutamise teel, olid nurjunud. Liitlaste Kõrgema Nõukogu konverentsil Cannes'is 1922. aasta jaanuari algul olid liitlased sunnitud tunnustama kahe ühiskondliku süsteemi võrdõigusliku kooseksisteerimise fakti. Cannes'i resolutsioonis öeldi: „Rahvad ei või endale võtta õigust dikteerida teistele põhimõtteid, mille alusel need peavad organiseerima omanduslikku korda, oma majandusliku siseelu ja oma valitsemisvormi, igal maal on sel alal õigus valida endale see süsteem, mida ta eelistab.“

Sellega tunnistasid imperialistlikud valitsused, et nende jõupingutused ühiskondlike suhete sotsialistlikule süsteemile rajatud riigi likvideerimiseks, mis alates 1917. aastast olid kestnud neli aastat, ebaõnnestusid. Tõepoolest aga ei mõelnud kapitalistlikud riigid Cannes'i resolutsiooni ausalt ellu rakendada.

Olgu see nii või teisiti, kuid Cannes'is otsustati läbi viia 1922. aasta kevadel Euroopa konverents Genuas ja sinna kutsuda Nõukogude valitsus ning V. I. Lenini isiklikult. Liitlaste nimel teatasid Suur-Britannia ja Itaalia valitsused Nõukogude valitsusele adresseeritud eritelegrammis, et „Lenini isiklik osavõtt sellest konverentsist kergendaks tunduvalt Euroopa majandusliku tasakaalu küsimuse lahendamist“.

V. I. Lenini kui Nõukogude valitsuse juhi kutsumine rahvusvahelisele konverentsile oli imperialistlike riikide ilmne taganemine. Tarvitseb vaid meenutada, millist pöörast kampaaniat arendasid järelejätmatult imperialistid ja nende müüdavad sulemed Lenin vastu, ning kui ulatuslikult toimus see nõukogudevastane kampaania, — siis on see mõistetav, et Lenini kutsumine Genuasse tähendas imperialistide lüüasaamist. Täiesti põhjendatult kirjutas üks Euroopa suurimaid ajalehti, et see Cannes'i konverentsi otsus tähendab „pööret, mis paneb liikuma maailma“.

Tõepoolest, kogu maailm oli erutatud teatest, et V. I. Lenin on kutsu-

tud Genua konverentsile. Kodanlik ajakirjandus ja kodanlikud poliitika-tegelased olid hämmeldunud. Ameerika, inglise, prantsuse ja saksa aja-lehed avaldasid artikleid ning teateid pealkirjadega: „Lenin on kutsu-tud Genuasse!“, „Lenin võttis kutse vastu!“, „Lenin tahab sõita ainult Londoni!“, „Miks Lenin eelistab Londonit?“, „Kas Lenin sõidab siiski Genuasse?“ jne.

Nõukogude Venemaa Genua ja Haagi konverentsil

Kutsudes Nõukogude valitsust osa võtma Genua konverentsist ja silmakirjalikult teatades kahe süsteemi võrdõiguslikkusest, koostasid liitlased samal ajal plaani, mida nimetati Venemaa taastamise plaaniks, mis aga tegelikult oli Nõukogudemaa mahasurumise ja koloniaalse orjastamise plaan. Liitlased kavatsesid esitada Genuas Nõukogude Vene-maale jultunud nõudmisi. Esiteks taotlesid nad kõigi võlgade tasumist, natsionaliseeritud varanduse tagasiandmist või kompensatsiooni selle eest ja Venemaa Võlgade Komisjoni asutamist Venemaal. Komisjon pidi määrama eelarve tulupunktid, mis kindlustaksid tsaarivalitsuse ja Ajutise Valitsuse võlgade tasumist, s. o. ta pidi tegutsema Türgi Võl-gade Komisjoni eeskujul, mille kapitalistlikud riigid olid omal ajal asutanud Türgi allutamiseks välismaistele imperialistidele.

Liitlaste plaani järgi pidid välismaalased kasutama Venemaal täit tegevusvabadust. Välismaalaste läbiotsimised ja arreteerimised pidid toimuma ainult vastava konsulaadi esindaja nõusolekul või konsuli juu-resolekul. Välismaalased pidid saama õiguse ekspuaterida ettevõtteid töölevõtmise ja vallandamise täieliku vabadusega, s. o. ignoreerides nõu-kogude Tööseaduste Koodeksit. Plaani eeldas väliskaubanduse monopoli tühistamist. Ta taotles seega Nõukogude Venemaa muutmist väliskapi-tali kolooniaks.

Millele lootsid kapitalistid? Nad olid kindlalt veendunud, et Nõukogude Venemaa ei suuda ilma orjastavate laenudeta taastada sõja ning inter-ventsiooni poolt purustatud majandust. Nad arvasid, et uus majandus-poliitika avab tee nõukogude korra ümbersünnile kapitalistlikuks korraks. Imperialistide plaanides etendas suurt osa lootus sellele, et neil õnnestub Nõukogude valitsuse vastu ühtse rindena välja astuda ja sun-dida teda seega kapituleeruma.

V. I. Lenin selgitas, millist hinnangut tuleb anda Genua konverentsi perspektiividele ja milline peab olema Nõukogude Venemaa poliitika Genuas. Lenin ütles, et Genua konverentsi küsimuses on tarvis rangelt eraldada asja olemust kodanluse poolt levitatavaist valeteadetest. Kodan-lusele näivad need hirmuäratavate pommidena, meid nad aga ei kohuta, sest me oleme neid palju näinud ja nad ei vääri alati isegi seda, et neile reageerida naeratusega. Lenin ütles, et me seda väga hästi mõistame,

et me konverentsile läheme kaupmeestena ja hakkame kapitalistidega kauplema. Lenin näitas, et imperialistide lootused Nõukogude Venemaa kapituleerumisele on alusetud. Kui nõukogude rahvas purustas imperialistide sõjalise interventsiooni, siis seda enam ei karda ta tagasi lükata tingimusi, mida talle tahetakse Genuas peale sundida, — see oli Lenini juhendite mõte.

„Me oleme küllalt näinud ähvardusi,“ hoiatas Lenin, „ja sealjuures tõsisemaid kui kaupmehe ähvardused, kes kavatseb ukse paukudes kinni lüüa, kui ta on pakkunud oma viimase hinna. Me oleme näinud ähvardusi suurtükkidega liitlasriikide poolt, kelle kätes on peaaegu kogu maailm. Nende ähvardused ei hirmutanud meid. Seda, härrad Euroopa diplomaadid, olge head, ärge unustage...“¹

Lenini sõnavõttudel Genua konverentsi eelõhtul oli ajalooline tähtsus Nõukogude Venemaa võitluses oma vaenlaste vastu. Välismaise kodanluse poolt Genua konverentsi eel tehtavate manöövrite olemuse selgitamisega seadis Lenin nõukogude rahva valvele väljastpoolt üritatavate kallaletungide vastu sotsialistliku riigi juhtivaile positsioonidele. Genua konverentsi eelõhtul rakendatud leninlik taktika oli ühtlasi ületamaty näide kõrgest diplomaatikunstist. Lenini sõnavõttud tekitasid sügava lõhe kapitalistlike maade agressiivsete ja interventsioonihimuliste parteide ning kodanluse nende rühmade vahel, kes arvasid vajaliku olevat saavutada Nõukogude Venemaaga kokkulepet ja temaga kaubelda.

Meie maa koloniaalse orjastamise plaanile vastas Nõukogude rahvas bolševike partei, Lenini-Stalini partei poliitikale täielikku ja üksmeelset toetust avaldava võimsa demonstratsiooniga. Kogu maal toimusid tööliste, talupoegade, punaarmeeaste ja teenistujate hulgalised koosolekud. Neil koosolekutel vastu võetud ja Ülevenemaalisele Kesktäitevkomiteele ning Rahvakomissaride Nõukogule saadetud tuhande resolutsioonides väljendus töörahva piiritu ustavus ja armastus Lenini vastu.

Moskva Sokolniki trammipargi töölised ja teenistujad teatasid: „Me ei saa vaikida proletariaadi suurte võitude ustava juhi, meie Vladimir Iljitši kutsumise puhul Genua konverentsile rahvusvahelise kapitali ministrite ja kuningate poolt. Me palume Ülevenemaalist Kesktäitevkomiteed tungivalt neile „sõpradele“ teatada: kui teil on nii suur tahtmine teda näha... palume, meie juurde Moskvasse on tee avatud, kuid teie juurde me teda ei lase, sest et me teid ei usalda — olete endid näidanud halvast küljest.“

Vabriku „Marx“ tööliste ja teenistujate koosolek otsustas: „Paluda

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXVII, lk. 171.

Ulevenemaalise Kesktäitevkomitee istungjärku mitte arvata delegatsioonide koosseisu meie kallist juhti, sm. Leninit, sest töölised ja talupojad ei või usaldada Lenini elu kodanliku kaitse kätte.“

„Palume Ulevenemaalist Kesktäitevkomiteed meie kallist Iljitsit Venemaalt Genuasse ja Londoni mitte saata. Hoidke Iljitsit!“ kirjutasid kutsealastel tehnilistel kursustel õppijad Lihhaja jaamast Donetsi raudteelt Moskvasse.

Sõja-remonditehaste tööline Fjodorov-Lenski pidas tarvilikuks hoiatada, et „meie Iljits ei lahuks minutikski maalt, mida ta korraldab oma väsimatu mõistusega ja revolutsioonilise hingega. Kõigile organisatsioonidele teatada, et Iljitsit konverentsile ei lastaks“.

Palavaid tundeid sisaldas ka kursantide-artilleristide resolutsioon: „Iljits aitab nõuannetega ainult töölisi, mitte aga salakavalaid rebaseid. Võtku Iljits kuulda tööliste häält ja jäägu meie maale, vastasel korral ei ole me kindlad, et ta terveks jääb.“

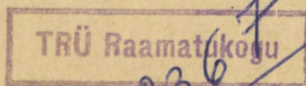
Ühtlasi kajastusid Genua konverentsi perspektiivide leninlik hinnang ja Lenini meeldetuletus valvsuse vajalikkusest kapitalistliku ümbruse suhtes tööliste, punaarmeealaste ja teenistujate koosolekute arvukais resolutsioonides ning Genua konverentsi Nõukogude delegatsioonile antavais juhistes. Kõiki neid juhiseid ja otsuseid läbis punase joonena üks mõte: mitte mingisugusest Nõukogudemaa kapituleerumisest ei või olla juttugi, nõukogude rahvas peab hoidma püssirohu kuivana.

„Moskva Nõukogu,“ öeldi pealinna tööliste juhises, „teeb delegatsioonile ülesandeks lõplikult kaitsta iga kopikat rahva tööga loodud rahva varast... tähelepanelikult suhtuda igasse ettepanekusse, mis võiks kogu maailma töörahvale tuua kas või väikestki tõelist kergendust.“

„Bakuu Nõukogu,“ öeldi Aserbaidžani töörahva juhises seltsimees Narimanovile, „kohustab sind maailmakodanlusele meenutama neid ülisuuri purustusi, mida tekitas Aserbaidžanile imperialismi poolt meile pealesunnitud kodusõda. Bakuu Nõukogu kohustab sind imperialistlike riikide ühendatud rindele vastu seadma Nõukogude maade ühtse üksmeelse liidu — ühendatud Nõukogude delegatsiooni.“

„Anname Genua konverentsile sõitvale meie delegatsioonile juhise,“ kirjutasid Pensa kubermangu Nižni Lomovi maakonna Pokrovsk-Varženski valla talupojad, „mitte hetkekski unustada, et töörahvas võib astuda läbirääkimistesse töolistest ja talupoegadest koosneva purustamatu võimuna, mis võib igal ajal välja astuda oma õiguste eest ning avaldada vajalikku vastupanu.“

Samu mõtteid väljendasid äsja Karjala rindelt saabunud haiged ning haavatud punaarmeealased. „Kuid teie, seltsimehed,“ pöördusid nad delegaatide poole, „kui te sõidate Genua konverentsile, siis nõudke otsustavalt, et Nõukogude vabariik säilitaks oma õigused ja väärikuse ning

et kodanlus tasuks meile kõik aastail 1918—1922 tekitatud kahjud. Teie, seltsimehed delegaadid, toetuge kindlalt Punaarmeele.“

„Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee Teataja“ ühes numbris avaldati vestlus sm. Vorošiloviga, kes oli tol ajal Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna ülem, ja Esimese Ratsarmee ülema sm. Budjonnõiga. „Võib arvata,“ rääkisid seltsimehed Vorošilov ja Budjonnõi, „et Genua konverents aitab kaasa paljude agarate tülinorijate ohjeldamisele, kes on valmis sööstma kevade saabumisel uude verisesse avantüüri.“

Esimese Ratsarmee sõdurid tunnevad väga hästi Genua konverentsi kokkukutsumise põhjusi, mõistavad väga hästi vajadust astuda asjalike tehingute teele ja teavad, et kui keegi Genua küsimuses kapituleerub, siis kõigepealt meie vastased, kes nii kaua on kategooriliselt teatanud, et meiega pole lubatav luua mitte mingisuguseid suhteid.“

Sõnavõttude hulgas eelseisva Genua konverentsi kohta avaldas ajakirjandus ka endise vene armee ülemjuhataja A. A. Brussilovi teadaande, kes rõhutas, et liitlastel pole õigust pidada Venemaad oma võlg-laseks, sest et „vene verrega, mida valati „liitlaste“ pealekäämisel alustatud pealetungides, on sajakordselt tasutud kogu nende poolt meile osutatud tühine abi.“

Ajalehtede veergudel avaldati „arveid“, mida Ukraina, Siber, üksikud kubermangud (nagu Ufa) ja linnad (näiteks Jaroslavl) esitasid liitlastele nende interventsiooniga tekitatud materiaalse kahju ja ohvrite eest.

Partei Keskkomitee esimese mai loosungite hulgas, mis avaldati ajakirjanduses seltsimees Stalini allkirjaga, oli loosung: „Meie juhis Nõukogude delegatsioonile Genuas: meie võitsime, me oleme oma maa peremehed, meie saavutused on purustamatud, meie võim on vankumatu, Nõukogude vabariikide õigused ja piirid on puutumatu.“ V. I. Lenin kirjutas Genua konverentsi eel ühes oma kirjutises: „Mitte lõimitada „Euroopa“ ees . . . Just enne Genuat mitte teeselda, mitte meelegendlust kaotada . . .“¹

Nõukogude rahvusvabariigid, samuti Kaug-Ida ja Horezmi vabariik, usaldasid vähe aega enne Genua konverentsi algust oma huvide kaitsmise Genuas Vene Nõukogude Föderatiivsele Sotsialistlikule Vabariigile, kes seega oli ühiseks esindajaks konverentsil. Pärast Nõukogude vabariikide sõjalist liitu aastail 1918—1920 oli see nende ühinemise uueks faasiks. „Teine faas,“ kirjutas seltsimees Stalin, „on 1921. aasta lõpp ja 1922. aasta algus, Genua ja Haagi ajajärk, millal Lääne kapitalistlikud suurriigid, pettunud interventsiooni jõus, ei püüdnud saavutada kapitalistliku omandi taastamist Nõukogude vabariikides mitte

¹ Lenini teoste kogumik, kd. XXXV, lk. 334—335.

enam sõjalises korras, vaid diplomaatia abil, millal Nõukogude vabariikide diplomaatiline ühisrinne oli selleks vältimatuks vahendiks, milleta oli võimatu vastu panna lääneriikide survele. Sel pinnal tekkis tuntud kokkulepe kaheksa sõbraliku sõltumatu vabariigi ja VNFSV vahel, mis sõlmiti Genua konverentsi avamise eel ja mida ei saa nimetada teisiti kui Nõukogude vabariikide diplomaatiliseks ühinemiseks. Nii lõppes teine faas, meie vabariikide diplomaatilise liidu faas.¹

Seltsimees Stalin rõhutas, et „nende vabariikide diplomaatiline liit Genua ja Haagi ajajärgul hõlbustas meie võitlust Entente'i diplomaatilise surve vastu...“¹

Genua konverents avati 10. aprillil 1922. Kõik jälgisid määratu suure huviga Nõukogude delegatsiooni. Vladimir Iljitš, kes juhtis võitlust nälja vastu, ei saanud sõita konverentsile. Esimesel istungil avaldas Nõukogude delegaat Nõukogude valitsuse deklaratsiooni. Kõik kuulasid enamvähem rahulikult, kuid olukord muutus, kui Nõukogude delegaat ühe kodanliku ajalehe sõnade järgi „astus keelatud pinnale“. Täites põhilist leninlikku direktiivi teatas Nõukogude delegatsioon, et ta esitab konverentsile desarmeerimise programmi, et kaasa aidata rahu kindlustamisele, teeb ettepaneku relvastuse üldise vähendamise kohta ning mürkgaaside, õhusõja ja teiste, eriti rahulike elanike vastu suunatud hävitusvahendite tarvitamise täieliku ärakeelamise kohta.

See Nõukogude delegatsiooni ettepanek, mis esitati ajal, millal kapitalistlikud maad pärast sõda ja Versailles' rahu säilitasid määratu suuri armeesid, tekitas kodanluse leeris segadust. „Times“ märkis ära selle nõukogude programmi „suurepärasest julgusest ja triumfeerivat hääbematust“. Kommunistlik ajaleht „l'Humanité“ kirjutas: „Bolševikke taheti sundida esinema süüalustena, nad esinesid aga süüdistajaina.“

Imperialistid püüdsid desarmeerimise küsimuse arutluselevõtmist konverentsil vältida. Prantsusmaa esindaja teatas, et ta ei luba selle küsimuse arutamist. Lloyd George ütles, et konverentsi laev on väga ülekoormatud ning võib põhja minna, ja seetõttu ei tuleks desarmeerimise küsimust üles tõsta. Kuid nii või teisiti, Nõukogude ettepanek oli avaldatud ja tekitas ülisuurt vastukaja.

Nõukogude valitsus lükkas otsustavalt tagasi „ekspertide plaani“, Venemaa orjastamise plaani. Meie delegatsioon tegi järeleandmisi võlgade küsimuses ja natsionaliseeritud varanduse eest kompensatsiooni maksmise küsimuses, kuid tingimusel, et arvestatakse meie vastunõudlusi kahjude eest, mida kandis Venemaa interventsiooni tõttu. Need kahjud võeti kokku ja bilanss polnud kaugeltki liitlaste kasuks. Kahjud, mida kandis Nõukogudemaa interventsiooni tõttu, olid hoopis suuremad kui tsaarivalitsuse ja Ajutise Valitsuse kõik võlad

¹ „Pravda“ 18. novembrist 1922.

kokku. Nõukogude valitsus nõudis, et vastutasuks järeleandmiste eest antaks meile krediiti ja laenusid, mis olid vajalikud riigi majanduse kiiremaks taastamiseks. Lloyd George'i ettepanekul algasid tema villas Nõukogude delegatsiooni eraviisilised läbirääkimised inglaste ja prantslastega. Inglise-prantsuse imperialistid ei nõustunud Nõukogude ettepanekuga.

Mõni päev pärast konverentsi töö algust, 16. aprillil 1922, levis teade, et Nõukogude riik sõlmis Genua eeslinnas Rapallos lepingu Saksamaaga. Selle lepingu järgi tunnustas Saksamaa Nõukogude valitsust de jure ja loobus igasugustest pretensioonidest saksa kapitalistide natsionaliseeritud varandusele Venemaal ja nende poolt kantud kahjude tasumisele, kui Nõukogude Venemaa ei rahulda teiste riikide analoogilisi pretensioone.

Saksa valitsus kirjutas lepingule alla, kartes Nõukogude Venemaa kokkulepet liitlastega. Inglismaa tegi sel ajal ettepaneku organiseerida rahvusvaheline sündikaat Nõukogudemaa rikkuste ekspluateerimiseks, kusjuures selle plaani järgi pidi Saksamaa etendama sündikaadis tähtsusetut osa. Kui sakslased said teada läbirääkimistest Lloyd George'i villas, arvasid nad, et Nõukogude delegatsioon lepib liitlastega kokku ning et Saksa kapitalistid jäetakse mängust välja.

Rapallo leping oli Nõukogude diplomaatia suurimaks edusammuks. Selle lepingu sõlmimine kajastas vastuolusid Saksamaa ja Entente'i vahel. Nõukogude Venemaa purustas nõukogudevastase ühisrinde juba esimestel päevadel pärast Genua konverentsi algust. Eriti nõrdsinud olid prantsuse imperialistid. Ajalehed kirjutasid: „Välk selgest taevast“, „Liitlasi tüssati“, „Petetud“. Churchill kirjutas Curzonile: „Genua intsidend erutab mind sama sügavalt nagu Teid“. Churchill tegi ettepaneku organiseerida Nõukogude Venemaa vastu Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksamaa blokk. Kuidas imperialistid ka pahandasid, nad ei saanud süüdinud fakti ikkagi olematuks teha.

Vaatamata prantsuse imperialistide ähvardustele katkestada konverents seoses Rapallo lepinguga, jätkus seal töö. Nõukogude delegatsioonil tuli läbirääkimiste käigus kapitalistlike riikide esindajaile korduvalt seletada, et Venemaal ettevõtteid omanud välismaiste kapitalistide õigused on Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga annulleeritud, ning et nüüd võib juttu olla ainult sellest või teisest kaubanduslikust tehingust endiste omanike ja Nõukogude riigi vahel. Nõukogude delegatsioon rõhutas, et temaga tuleb sõlmida lepinguid kui võrdõigusliku poolega. Konverentsile üleantud Nõukogude memorandumis öeldi: „Eesmärk, mille püstitas endale Nõukogude valitsus konverentsist osa võttes — kokkulepe teiste riikidega — rajanes eeldusel, et sõjalist interventsiooni organiseerinud välisriigid loobuvad Venemaaga kõneldes toonist, mida tarvitab võitja võidetu suhtes. Venemaa ei ole võidetud...

Venemaa on edaspidi valmis kokkuleppe saavutamise huvides tegema välisriikidele tõsiseid järeleandmisi, kuid ainult sel tingimusel, kui nendele järeleandmistele vastavad teise poole samaväärsed järeleandmised vene rahva kasuks.

Vene rahvale ei ole vastuvõetavad mitte mingisugused kokkulepped, kus ta järeleandmisi ei kompenseerita temale antavate tegelike soodustustega.“

Viimasel momendil segasid endid konverentsi töösse vahele Ameerika Ühendriigid. Ameerika valitsus ei võtnud formaalselt osa Genua konverentsist, kuid ta jälgis väga teraselt, mis toimub Genuas. Ameerika kapitalistid ja eriti suurimad naftatöösturid kartsid, et inglise trustid lepivad kokku Nõukogude valitsusega naftakontsessioonide üle Taga- ja Põhja-Kaukaasias ning et ameerika naftatöösturid jäävad halvematesse tingimustesse, võrreldes nende konkurentidega.

Ameerika Ühendriikide vahelesegamise dikteerisid suurel määral ameerika suurima naftakontserni „Standard Oil“ huvid. Mitte juhuslikult ei nimetatud president Hardingi valitsust „naftaadministratsiooniks“ ja Ameerika Ühendriikide riigisekretäri Hughes'i „naftaministriks“.

Blokeerides Prantsusmaad ja tegutsedes koos temaga Inglismaa ja inglise naftakontserni „Royal Dutch Shell“ vastu, pingutasid Ameerika Ühendriigid kogu jõudu selleks, et ajada Genua konverents nurja.

Genua konverentsi viimasel istungil kurtis Lloyd George, et bolševikud ei toimi reeglite järgi, mis on tavaks inimühiskelus ning kaubanduses — nad ei tasu võlgasid. Vastates Lloyd George'ile ütles Nõukogude delegaat: „Briti peaminister ütleb mulle, et kui naaber laenas mulle raha, siis olen ma kohustatud selle tagasi maksuma. Hästi, ma nõustun antud erijuhuga, aga ma pean juurde lisama, et kui see naaber tungis minu majja, tappis mu lapsed ja süütas maja, siis peab ta alustama vähemalt sellega, et ta mulle hüvitab hävitatut.“

Haagi konverentsil, mis toimus pärast Genua konverentsi 1923. a. juunis, esitasid inglise-prantsuse imperialistid uuesti Nõukogude Venemaale nõudmisi, mis oleksid sisuliselt tähendanud tema kapitulatsiooni; ühtlasi keeldusid nad vajalike laenude andmisest. Nõukogude valitsuse positsioon Haagis oli sama vankumatu kui Genuas: ta ei andnud oma maad välismaistele imperialistidele orjastamiseks.

Nõukogude valitsus ei saanud krediite ega laene, kuid ta prestiiž kasvas tohutult. Itaalia tegelane Nitti kirjutas: „Bolševism eelistas loobuda igasugustest krediitidest, kuid ei nõustunud müüma või piirama oma vabadust välismaalaste meeleheaks. Venemaa sai jagu vihatud kontrollist, mida suurriigid talle pärast seda pakkusid, kui nad olid püüdnud temast jagu saada relvajõul ja näljaga. Bolševistlik süsteem suutis vastu panna euroopa plutokraatiale, kes julges Euroopa riigile peale sundida „kapitulatsioonirežiimi“. „Vanameelne inglise publitsist Hamil-

ton Fife ütles: „Kui Genua konverentsi ajalugu kirjutatakse täie asjatundlikkusega, siis ütleb tuleviku ajaloolane, et konverentsi tulemused rahuldasid ainult üht valitsust — Venemaa valitsust.“

Nii purustati Nõukogude Venemaa orjastamise imperialistlikud plaanid. Nõukogude valitsuse vankumatu seisukoht suutis kindlustada Nõukogude riigi suveräänsuse ja sõltumatused edasipüsimise.

„Mida kujutab endast Nõukogude Venemaa?“ küsis üks välismaa publitsist, ning vastas: „Me nägime, kuidas Euroopasse kerkis uus hoone. Kuigi ta esialgu moodustab alles lõpetamata ehituse ... võib tema neljal küljel lugeda ühte selgete tähtedega kirjutatud sõna — see sõna on „v õ i m s u s“.“

Sellise hinnangu olid kodanlikud tegelased sunnitud 25 aastat tagasi andma nõukogude poliitikale ja meie Nõukogude valitsuse positsioonile.

Nõukogude valitsuse välispoliitika 1923. aastal. Vastulöök Curzoni ultimaatumile

Pärast Genua ja Haagi konverentsi jätkus Nõukogude Venemaa rahvusvahelise seisundi tugevnemine. Sellele aitas suuresti kaasa Nõukogude valitsuse välispoliitika, mida suunasid Lenin ja Stalin.

1922. a. oktoobris olid jaapani intervendid sunnitud lahkuma nõukogude Kaug-Idast.

Kaug-Ida „puhvervabariik“ ühines uuesti Nõukogude Venemaaga.

Lenin rõhutas nõukogude välispoliitika tähtsust jaapani interventide väljakihutamisel. „... Kui ... jaapanlased,“ ütles Vladimir Iljitš, „vaatamata kogu oma sõjalisele jõule teatasid oma lahkumisest ja selle lubaduse täitsid, siis on see muidugi ka meie diplomaatia teene.“¹

1922. aasta lõpul kutsuti Nõukogude valitsuse initsiatiivil Moskvas kokku desarmeerimise konverents, millest võtsid osa Balti riigid ja Poola. Nõukogude ettepanekut relvastuse vähendamise kohta ei võtnud teised konverentsist osavõtjad vastu. Sellest hoolimata oli konverentsi kokkukutsumise faktil endal positiivne tähtsus. Uuesti demonstreeriti Nõukogude valitsuse rahupoliitikat ja paljastati samaaegselt meie naabreid, kes ei tahtnud asuda oma sõjavägede tegelikule vähendamisele.

Nõukogude valitsus kaitses valvsalt sotsialistliku riigi huvisid. Lenini ja Stalini initsiatiivil lükkas ta tagasi need orjastavad tingimused, mille alusel taotles kontsessiooni inglise suurkapitalist Urquhart. Lenin ja Stalin osutasid otsustavat vastupanu trotskistlik-zinovjevlikele kapitulantidele, kes nõudsid Urquharti tingimuste vastuvõtmist.

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXVII, lk. 317.

Nõukogude valitsus keeldus ratifitseerimast kaubanduslepingut Norraga ja lepingut Itaaliaga.

Imperialistide katsed sundida Nõukogude valitsust loobuma väliskaubanduse monopolist, leidsid vääramatut vastupanu.

Nõukogude valitsus saavutas, et teda kutsuti Lausanne'i konverentsile Lähis-Ida küsimustes, hoolimata sellest, et Inglismaa oli selle vastu.

Tehes teatavaks nõukogude programmi väinade küsimuses, ütles Lenin, et see sisaldab esiteks Türgi rahvuslike taotluste rahuldamise, teiseks väinade sulgemise kõigile sõjalaevadele rahu- ja sõjaajal ning kolmandaks kaubandusliku meresõidu täieliku vabaduse.

Lenin rõhutas, et rahu kohta tehtavaile patsifistlikele fraasidele, jutudele, kinnitustele ja töotustele ei järgne valmisolekut astuda isegi kõige lihtsamaid tegelikke samme rahu kindlustamiseks: „Kuid me tahaksime nii selles kui ka analoogilistes küsimustes näha võimalikult vähem üldisi avaldusi, pidulikke lubadusi ning uhkeldavaid fraase ja võimalikult rohkem kõige lihtsamaid, kõige selgemaid otsuseid ja abinõusid, millised tegelikult viiksid rahuni, kui juba mitte rääkida sõjaohu täielikust kõrvaldamisest“.¹

Lausanne'i konverentsil jõudis Inglismaa kokkuleppele Türgiga, kes tegutses Nõukogude Venemaa suhtes salajaselt. Moskva 1921. a. lepingu ja oma rahvuslike huvide vastaselt nõustus Türgi inglise imperialistide ettepanekuga: anda väinadest läbimise vabadus kõigi riikide sõjalaevadele nii sõja- kui rahuajal.

Nõukogude valitsus teatas avalikult, et ta sellise väinade režiimiga ei nõustu ja kirjutas väinade konventsioonile alla ainult rahu ja julgeoleku huvides. „Kui konventsiooni rakendamise praktika näitab, et sellega ei ole küllaldaselt tagatud Nõukogude vabariikide kaubanduse ja julgeoleku ning üldise rahu huvid, siis on nad sunnitud üles tõstma küsimuse konventsiooni kehtivuse lõpetamisest,“ teatas Nõukogude valitsus.

Suur tähtsus Nõukogude riigi rahvusvahelise seisundi kindlustamiseks oli Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu moodustamisel. NSV Liidu Kesktäitevkomitee läkituses maailma kõigile rahvastele ning valitustele rõhutati, et „liitriik seab endale eesmärgiks säilitada rahu kõigi rahvastega“. „Olles rõhutatud rahvaste loomupärane liitlane, taotleb Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit kõigi rahvastega rahulikke ning sõbralikke suhteid ja majanduslikku koostööd.“

Nõukogude riigi tugevnemine kutsus esile õela vihkamise imperialistide hulgas. 1923. aastal püüdsid nad veel kord Nõukogude Venemaad proovida. 8. mail 1923 esitati Nõukogude valitsusele niinimetatud „Curzoni ultimaatum“, ultimatiivse iseloomuga provokatsiooniline noot, milles inglise valitsus teadlikult võltsitud andmete alusel süüdistas Nõu-

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXVII, lk. 314.

kogude valitsust britivaenulises propagandas Kesk- ja Lähis-Idas, nõudis Nõukogude esindajate ärakutsumist Iraanist ja Afganistanist, kompensatsiooni inglise spioonide arresterimise eest ja nende vabastamist. Nõukogude valitsusele tehti ettepanek täita kõik need nõudmised kümne päeva jooksul ilma igasuguste läbirääkimisteta. Inglise valitsuse ultimaatumi eesmärgiks oli vähendada Nõukogude valitsuse autoriteeti Idas ning taastada seal tugevasti kõigutatud briti imperialismi autoriteet.

Ultimaatumit „kõvendati“ Inglismaa poolt sõjaliste missioonide saatmisega Rumeeniasse ja Varssavisse, rühma hävitajate saatmisega Maltast Dardanellidesse ja sõjalaevade saatmisega Balti ja Valgele merele ning Murmanski vetesse. Kodanlik ajakirjandus alustas ägedat nõukogudevastast kampaaniat. Kaks päeva pärast ultimaatumi esitamist, 10. mail 1923 mõrvas Lausanne'is välismaiste imperialistide palgasulane valgekaartlane Konradi silmapaistva bolševiku, ühe esimese nõukogude diplomaadi V. V. Vorovski.

Kui imperialistid arvestasid seda, et neil õnnestub 1923. aastal Nõukogude Venemaa asetada põlvedele, siis eksisid nad jällegi rängalt. Nõukogude valitsus vastas väarikalt Curzoni ultimaatumile. „Ultimaatumite ja ähvarduste tee“, öeldi Nõukogude vastunoodis, „ei ole üksikute ja teisejärguliste arusaamatuste lahendamise tee riikide vahel. Igal juhul ei ole sel teel võimalik saavutada õigete suhete jaluleseadmist nõukogude vabariikidega.“

Nagu Genua konverentsi eel, nii toetas nõukogude rahvas täielikult ka nüüd Nõukogude valitsuse seisukohta. Moskvast ja kogu maal tõusis 12. mail massiliste demonstratsioonide laine protesti märgiks ultimaatum vastu. See oli rahva tõeline meelepahatorm. Moskva Nõukogude pleenumil ütles talunaine Viktorova: „Tahame rahu, toita proletariaati, kui aga meid puudutatakse, anname südamed padrunite heaks.“ Kõikjal alustasid töötajad raha kogumist lennueskadrilli „Ultimaatum“ jaoks. Luuletaja Majakovski kirjutas

„sellest,
 kuidas Curzonil
 lõunastades
 suureks kasvas
 edasine isu“:
 „Nõuan,
 et minule kõik kuld,
 Urquhartile — kõik
 raud,
 muidu
 teen tuhaks ja suitsuks“.
 Sõnaga,
 nõudke, palju tahate, —
 ikkagi
 me ei anna.

Nii lõpetas Majakovski oma luuletuse Curzoni ultimaatumist.

Muljest, mille tekitas välismaalastes nõukogude rahva vastus Curzoni, annavad tunnistust ühe neutraalse riigi diplomaadi sõnad, kes võttis osa Moskva Nõukogu istungist 12. mail Suures Teatris.

„See on inimkonnale õnnetuseks, et lääneriigid ikka veel usuvad, et sõda bolševikke hukutab, aga ei tugevda neid,“ ütles see diplomaat inglise korrespondendile Ransome'le. „... Kui neid inimesi sundida uuesti sõdima, . . . te eksite rängalt, kui te arvate, et Venemaa ei võitle ühtse rahvana, rahvana, keda on vallanud suur meelepaha.“

Inglise imperialistidel tuli taganeda. Nõukogude valitsus tegi üksikuid ja osalisi järeleandmisi, ei aktsepteerinud aga peamisi, ultimateivseid nõudmisi. Seltsimees Stalin ütles, et ultimaatumiga seoses olevad sündmused kujutasid endast „proovieksamit“. „Fakt, et me siis pääsesime raskustest asja kahjustamata, kõneleb kahtlemata sellest, et sm. Lenini õpilased on juba midagi oma õpetajalt õppinud.“¹

Iga päeva ja kuuga tuli välismaistel kapitalistidel üha enam veenduda Nõukogude Venemaa stabiilsuses ja temaga kaubandussuhteid arendada. Nii sõlmisid pärast Haagi konverentsi ameerika, inglise, prantsuse ja teised naftatöösturid omavahelise kokkuleppe: mitte osta nõukogude naftat ega arendada Nõukogude Venemaaga separaatkaubandust, et sundida Nõukogude valitsust alistuma. Kuid osutus, et Bakuu nafta ja Groznõi masuut olid tugevamad kapitalistide kokkuleppest. Naftatöösturid sõlmisid kokkuleppe septembris, kuid neli kuud hiljem rikkus seda naftamagnaat Deterding, ostes nõukogude naftat. Ka teised hakkasid ruttama ja Nõukogude naftaeksport suurenes, hoolimata kõigest imperialistide katseist organiseerida Nõukogude valitsuse suhtes majanduslikku boikotti.

Teostus täielikult see, millest rääkis Vladimir Iljitš Lenin juba 1922. a. augusti lõpul. Seltsimees Stalin sõitis siis Lenini juurde, kes haiguse tõttu puhkas Gorkis. Käsitledes ajakirjanduses oma vestlust Leniniga sise- ja rahvusvahelise poliitika tähtsaimate küsimuste üle, andis seltsimees Stalin edasi Lenini sõnad seoses Genua ja Haagi konverentsidega. Lenin ütles imperialistide kohta: „Ahned on nad ja vihkavad üksteist sügavasti. Tüllid lähevad. Meil pole kiiret. Meie tee on õige: me oleme rahu ja kokkuleppe poolt, kuid oleme orjuse vastu ja kokkuleppe orjastavate tingimuste vastu. Tuleb tugevasti hoida tüüri ja sammuda oma teed mööda, järele andmata meelitustele ja hirmutamisele.“²

¹ J. Stalin, Opositsioonist, Gosizdat, 1928, lk. 74.

² J. V. Stalin, Teosed, 5. köide, RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn 1948, lk. 131.

Sotsialistliku riigi rahvusvahelise tähtsuse kasv

Sündmused kinnitasid leninlik-stalinliku välispoliitika õigsust. 1924. aasta oli Nõukogude valitsuse tunnustamise aastaks. Selle põhjuseks oli kõigepealt Nõukogude riigi pidev tugevnemine, mis kujukalt väljendus Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu moodustamises.

Seltsimees Stalin viitas sellele, et Nõukogude Liidu tunnustamist kapitalistlike riikide poolt „... dikteerivad, esiteks, kodanlike riikide kapitalistliku konkurentsi vajadused, kes püüavad hõivata „oma kohta“ Nõukogude Liidu turul, teiseks patsifismi „programm“, mis nõuab Nõukogudemaaga „normaalsete suhete“ jaluleseadmist, kas või mingisugusele Nõukogude Liiduga sõlmitavale „lepingule“ allakirjutamist. Jutt on sellest, et praegused „demokraadid“ ja „patsifistid“ löid parlamendivalimistel oma kodanlikke konkurente Nõukogude Liidu „tunnustamise“ platvormi t õ t t u “.¹

Seltsimees Stalin näitas, et nõukogude võimu enneolematu autoriteet ja erakordne populaarsus rahvahulkades seletub esiteks töölisklassi vihavaenuga kapitalismi vastu, teiseks rahvahulkade vihavaenuga sõja vastu ja nende püüdega nurja ajada kodanluse sõjalised üritused. „Rahvahulgad näevad,“ ütles seltsimees Stalin, „et Nõukogude Liit on ainus riik, kes võitleb uue sõja vastu. Nad hoiavad nõukogude võimu poole sellepärast, et ta on rahvastevahelise rahu lipukandja ja kindel kants sõja vastu ... Kolmandaks, ... rõhutud hulgad hoiavad Nõukogude Liidu poole sellepärast, et nad näevad temas liitlast imperialismist vabanemisel.“²

Kuueaastased kogemused, nurjunud interventsiooni ja blokaadi, Genua ja Haagi ning Curzoni ebaõnnestunud ultimaatumide kogemused näitasid imperialistidele, et Nõukogude riiki ei saa purustada ei relvajõuga, ei äkilise rünnakuga ega majandusliku ja diplomaatilise survega. 1923. aastal jõudis prantsuse autor F. Lagarde päris õige järelduseni, et „jutustada suurriikide ja Nõukogude valitsuse vastastikuste suhete kogu ajalugu — see tähendab pideva rea järeleandmistest loendamist, mida tegid suurriigid“.

Kapitalistlikel suurriikidel tuli „pooltunnustamiselt“ üle minna Nõukogude riigi formaalsele tunnustamisele de jure.

Kaubandussidemete areng nõudis tungivalt diplomaatiliste suhete normaliseerimist. Meie riigi rahvusvaheline tähtsus kasvas päevast päeva. Seltsimees Stalin kirjutas: „Proovinud nõukogude võimu tugevust ja veendunud tema kindluses, hakkasid kapitalistlikud riigid üksteise järel meie maaga diplomaatlikke suhteid uuesti jalule seadma ...

¹ J. V. Stalin, Teosed, 6. köide, RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn 1948, lk. 293.

² Sealsamas, lk. 295.

Oli selge, et Nõukogudemaa oli osanud võita endale terve rahuliku puhkeajajärgu.“¹

Veebruaris 1924 teatas Inglismaa Nõukogude Liidu tunnustamisest de jure ja NSV Liiduga diplomaatiliste suhete jaluleseadmisest. Seejärel sadas tunnustusi kui külluse sarvest: veebruaris tunnustasid Nõukogude Liitu Itaalia ja Austria, märtsis — Rootsi ja Norra, mais sõlmiti kokkulepe Hiinaga, juulis — Albaaniaga, septembris — Ungariga; oktoobris 1924 tunnustas meid de jure Prantsusmaa — riik, kes sellega oli Euroopas teistest kauemini viivitanud. 1925. aastal sõlmiti leping Jaapaniga. Hästi kujutas tollaegset olukorda ühes „Pravda“ numbris ilmunud karikatuur, kus näidati välisasjade rahvakomissari kabinetti, mille juures seisid välisriikide diplomaadid järjekorras, igäühe käes teade Nõukogude Liidu tunnustamise kohta. Kabinetist vaatas välja uksehoidja, öeldes: „Mitte kõik korruga, vaid järjekorras.“

Seltsimees Molotov kirjutas Nõukogude Liidu tunnustamisest: „Häbitud rööv- ja verised interventsioonid lähevad minevikku. Ajalooline paratamatus sunnib euroopa kodanlust tegema, nagu öeldakse, head nagu halva mängu juures. Varjates välise viisakuse taha pöörast klassiviha ja põrgulikku hirmu, ilmuvad kodanlikud valitsused rahvusvahelisele näitelavale Nõukogude Liidu ametliku tunnustusega. Need tunnustused on avalikus sõjas kodanluse vastu meie poolt saavutatud endise edu vili kui ka sotsialistliku ülesehitustöö seasmiste jõudude kasvu tähtsuse kajastus.“ Seltsimees Molotov iseloomustas Nõukogude riigi hilinenud tunnustamist kapitalistlike riikide poolt kui „kodanliku poliitika uut lüüasaamist rahvusvahelises maastaabis“.²

*

Aastate 1921—1924 tulemused tunnistavad leninlik-stalinliku välispoliitika määratu suurt edu, mis saavutati ajalooliselt lühima ajaga. See edu näitab reaktsiooniliste autorite väidete täielikku alusetust, nagu oleks Nõukogude valitsus noil aastail kapitalistide ees taganenud. Tegelikult oli see edu ainult tunnistuseks, et imperialistide plaanid ja arvestused toetusid sotsialistliku riigi seasmiste jõudude väärare hinnangule. Need plaanid varisesid kokku ja kapitalistliku süsteemi monopolistlikku seisundit, mida oli purustanud 1917. a. 25. oktoober, ei suudetud enam taastada. Imperialistid olid oma arvestustes eksinud. Nõukogude riik ehitas edukalt sotsialismi uue majanduspoliitika teel.

Mis puutub sellesse, et me ei saanud laene ega krediiti, siis nende puudumist katsid rikkalikult riigi seasmised jõud, mida oli vabastanud

¹ ÜK(b)P ajalugu. Lühikursus. RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn 1946, lk. 268.

² V j a t š. M o l o t o v, Lenin ja partei revolutsiooni ajal. Moskva 1924, lk. 42.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, nõukogude rahva energia ja tahe. Nõukogude valitsus ei loobunud vähimalgi määral oma suveräänsusest õigustest, säilitades kõik Oktoobrirevolutsiooni saavutused. Ta ei loobunud nii sotsialistlikust omandusest tootmisvahendeile kui ka väliskaubanduse monopolist ega nõustunud tasuma tsaarivalitsuse võlgude ilma vastastikuste järeleandmisteta.

Lenin ütles, et välispoliitikas „me jätkasime seda kurssi, mis oli võetud juba varem, ja ma arvan, et ma võin teile puhtast südamest öelda, et me seda jätkasime täiesti järjekindlalt ja väga suure eduga“. Lenin rõhutas, et välispoliitikas „meil ei olnud nii-öelda — kui tarvitada vana võrdlust — mingisuguseid ümberistumisi ei teistele rongidele ega teistele vankritele“.¹

Kapitalistlikud riigid taandusid ja „istusid ümber“: nad olid sunnitud tunnustama kahe ühiskondliku süsteemi kooseksisteerimise fakti ja kokku leppima sotsialistliku riigiga.

Nõukogude Liidu järjekindlal võitlusel rahu eest olid oma tulemused. Sel võitlusel oli positiivne mõju kogu rahvusvahelisele olukorrale, see paljastas toleaeagseid Churchilli tüüpi sõjaõhutajaid ja Lloyd George'i taolisi silmakirjatsejaid. Genuas tehtud nõukogude desarmeerimisettepanekute ajaloolist tähtsust rõhutas 1927. aastal seltsimees Stalin, öeldes: „Me teostame rahupoliitikat ja me oleme valmis jõudma kokkuleppele desarmeerimise asjus, kuni alatise sõjaväe täieliku likvideerimiseni, millest teatasime kogu maailmale juba Genua konverentsil.“²

Nõukogude valitsuse edusammud välispoliitikas andsid tunnistust nõukogude diplomaatia kasvust, mida juhtisid ning suunasid Lenin ja Stalin. Nõukogude diplomaatia näitas, et ta oma oskusega kõige keerulisemates tingimustes manööverdada ning oskusega järjekindlust ja sirgjoonelisust ühendada nõtket taktikaga ei jää maha osavast ning suurte kogemustega kodanlikust diplomaatiast, vaid selle isegi suuresti ületab.

Nõukogude valitsuse kindlameelsus, ta järjekindel võitlus rahu eest ja ta diplomaatiakunst õpetasid kapitalistlike suurriikide valitsevaid ringkondi suhtuma temasse väärilise austusega, tõstsid Nõukogude riigi rahvusvahelise prestiiži kõrgele, tugevdasid töölisklassi ja laiade demokraatlike rahvahulkade sümpaatiat Nõukogude riigi vastu.

Seltsimees Stalin konstateeris, et kapitalistlikud riigid hakkasid „... pärast korduvat peksasaamist... Venemaad isegi kartma, tundes, et Venemaa näol on kasvamas hiiglasuur sotsialistlik rahvariik, kes ei lase endale liiga teha“.³ „Nõukogude võim,“ ütles seltsimees Stalin NSV Liidu nõukogude I kongressil 30. detsembril 1922, „ei mõtle

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. XXVII, lk. 361.

² J. Stalin, Leninismi küsimusi, 9. trükk, lk. 280—281.

³ J. V. Stalin, Teosed, 4. köide, RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn 1948, lk. 380.

juba enam ainuüksi oma olemasolule, vaid ka sellele, et areneda tõsi- seks rahvusvaheliseks jõuks, mis võib mõjutada rahvusvahelist olu- korda, mis võib seda muuta töörahva huvides.“¹

*

Kõnesolevaist sündmustest on möödunud veerand sajandit, mis ei ole lühike aeg. Kuid ka praegu leidub poliitikategelasi, kes nähtavasti tahaksid ignoreerida ajaloolisi fakte. Leidub poliitikategelasi, kes tahaksid Nõukogude Liitu rahvusvaheliselt isoleerida ja viljatute vaid- lustega lämmatada Nõukogude Liidu ajalikku ja efektiivset ettepane- kut relvastuse üldiseks vähendamiseks. Ameerika Ühendriikide ja Ing- lismaa reaktioonilised imperialistid püüavad meie riiki asetada eba- võrdseisse tingimustesse ning tahavad Nõukogude Liitu dollari- ja aatomidiplomaatia rakendamisega ära hirmutada.

Võib öelda, et kaasaegsed reaktioonilised poliitikategelased inglise- ameerika leerist on rumalamad Bourbonidest, kelledest räägiti, et nad ei ole midagi unustanud ega midagi õppinud. Praegused Washingtoni ja Londoni Bourbonid on palju unustanud ning ei ole midagi õppinud.

Tõepoolest, juba veerand sajandit tagasi, aastail 1921—1924, ei õnnestunud imperialistidel Nõukogude Liitu isoleerida või teda eba- võrdõiguslikku seisundisse asetada, veel vähem aga revideerida kahe süsteemi koosseiseteerimise fakti. Juba siis ei saadud kõrvale lükata nõukogude desarmeerimisetepanekut, ehkki imperialistidel õnnestus see maha võtta Genua konverentsi päevakorrast. Siis said kaotuse osa- liseks need, kes alahindasid Nõukogude riigi seismisi jõude, ja said lüüa nende kapitalistlike riikide valitsused, kes ei tahtnud asuda koost- tööle nõukogude süsteemiga, hoolimata sellest, et NSV Liit avaldas soovi arendada koostööd kapitalistliku süsteemiga. Hiljutises vestluses H. Stasseniga meenutas seltsimees Stalin seda, et nõukogude inime- sed, Lenini õpilased, ei ole kunagi taganenud ega tagane Lenini juhend- dist kahe majandussüsteemi vahelise koostöö võimalikkusest ja soovi- tavusest.

25 aastat tagasi ei õnnestunud imperialistidel rakendada ellu Nõu- kogudemaa vastu suunatud plaane. Ameerika Ühendriikide ja Inglis- maa reaktioonilised poliitikategelased mõtlevad tõsiselt, et neil õnnes- tub selliseid plaane teostada nüüd. Metsik ja üllrumal fantaasia! Äsja- möödunud ajajärgu kogemused näitavad uuesti, et ajalugu läheb edasi ja karistab neid, kes püüavad ajaloo arenemisseaduste kiuste tõugata teda tagasi, tagurpidi. Kuid maailm pole ju nüüd sugugi enam selline, nagu ta oli veerand sajandit tagasi. On muutunud rahvaste poliitiline

¹ J. Stalin, Marksism ja rahvus- ning koloniaalküsimus, lk. 143.

teadlikkus. Rahvad teavad, et Nõukogude Liit päästis tsivilisatsiooni hukkamisohust Teises Maailmasõjas ning et ta jääb nüüd rahu, demokraatia ja progressi kantsiks. Nõukogude Liidu võimsus, ta rahvusvaheline tähtsus on kasvanud mitmekordseks, võrreldes ajaga, millal NSV Liit oli veel noor riik.

Stalinlik välispoliitika jääb tõeliseks võitluseks kindla rahu eest. See poliitika vastab meie nõukogude rahva põhilistele huvidele ja kogu maailma rahvahulkade huvidele.

See oli stalinliku välispoliitika edu aluseks minevikus. See on ta võitude aluseks käesoleval ajal ja edu pandiks tulevikus.

SISUKORD

Nõukogude välispoliitika edusammud 1921. aasta esimesel poolel	4
Vastulõök kapitalistlike riikide pealetungile seoses näljaga Volgamaal	9
Nõukogude Venemaa Genua ja Haagi konverentsil	15
Nõukogude valitsuse välispoliitika 1923. aastal. Vastulõök Curzoni ultimaatumile .	22
Sotsialistliku riigi rahvusvahelise tähtsuse kasv	26

Toimetaja H. Klement
Tehniline toimetaja E. Plaks

**Н. Л. Рубинштейн. Советская дипломатия в борьбе против изоляции СССР и
установление дипломатических отношений с капиталистическими странами**

На эстонском языке

Ladumisele antud 5. IV 1949. Trükkimisele antud 28. IV 1949. Paber 61:86 cm ¹/₁₆. Trüki-
arv 3000. Trükitähti trükipoognas 47 472. Trükipoognaid 2. Arvutuspoognaid 2,08. MB-03536
Tellimise nr. 853.

Graafikatööstus „Oktoober“, Tallinn, Tartu mnt. 49.

T. H.,

Rbl. 1.—

A ~~1711~~
17 346
83 67

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00463523 3